

Tranziția modelelor de creștere economică

Coralia Angelescu

Profesor universitar doctor
Academia de Studii Economice București

***Abstract.** The transitional recession in countries of Eastern Europe has been much longer than expected. The legacy and recent policy mistakes have both contributed to the slow progress. As structural reforms and gradual institution building have taken hold, the post-socialist economics have started to recover, with some leading countries building momentum toward faster growth. There is a possibility that in wider context of globalization several of these emerging market economies will be able to catch up with the more advanced industrial economies in a matter of one or two generations.*

Over the past few years, most candidate countries have made progress in the transition to a competitive market economy, macroeconomic stabilisation and structural reform. However their income levels have remained far below those in the Member States. Measured by per capita income in purchasing power standards, there has been a very limited amount of catching up over the past fourteen years.

Prior, the distinctions between Solow-Swan model and endogenous growth model. The interdependence between transition and integration are stated in this study. Finally, some measures of macroeconomic policy for sustainable growth are proposed in correlation with real macroeconomic situation of the Romanian economy.

Our study would be considered the real convergence for the Romanian economy and the recommendations for the adequate policies to achieve a fast real convergence and sustainable growth.

Key words: integration; economic growth; Solow-Swan growth model; endogenous growth.

România s-a înscris într-un proces de reconstrucție instituțională, legislativă, economică, socială, politică etc., care are drept țintă modernizarea țării și ocuparea unei poziții externe favorizante pentru aceasta. România se află în tranziție postcomunistă, menită să structureze o economie de piață funcțională și un sistem democratic bazat pe un stat de drept. În paralel, se urmează un proiect de aderare la structurile Uniunii Europene și de operaționalizare a prezenței sale în cele de securitate euroatlantică. România parcurge după 1990 o etapă de profunde transformări, în consens cu tendințele din lumea contemporană.

La realizarea acestora și în pregătirea pentru aderarea la Uniunea Europeană un rol important îl are creșterea economică susținută – caracteristică a modelului european de creștere. Principiul fundamental al acestui complex proces de transformări este acela că numai o convergență reală rapidă către modelul european va conduce la o integrare avantajoasă a economiei românești.

În modelul european există o modificare de strategie privind procesul de creștere economică. Se depășește *teoria neoclasică a creșterii economice*, caracterizată prin ipoteze

restrictive, nefuncționale: economia este stabilă și tinde spre deplină folosință; se pornește cu analiza de la microeconomie, de la preferințele gospodăriilor, funcțiile de producție ale firmelor, structura pietelor etc.; investițiile au un efect pe termen scurt asupra venitului național prin cererea agregată; efectele lor pe termen lung se manifestă prin creșterea venitului național potențial; economisirile reduc consumul și cererea agregată și de aceea reduc venitul național pe termen scurt; însă, pe termen lung, economisirea finanțează investițiile ce conduc la o creștere a venitului potențial; există randamente descrescătoare ale factorilor de producție; pe termen lung, modificările tehnologice reprezintă principala cauză a creșterii economice, împreună cu investițiile în capital și în noile tehnologii; creșterea economică, creșterea gradului de ocupare și redistribuirea venitului în societate sunt obiective independente și potențial conflictuale.

Se trece la *teoria creșterii economice endogene*, care tratează schimbarea tehnologică ca pe o variabilă endogenă care răspunde la semnale de piață. Difuzarea tehnologiei este de asemenea endogenă, investițiile au randamente crescătoare și conferă externalități, există randamente

crescătoare ale factorilor de producție, iar creșterea economică, creșterea gradului de ocupare și redistribuirea venitului în societate sunt interconectate.

Contextul internațional în care are loc înfăptuirea Politicii Creșterii Economice (PCE) în România este marcat, mai întâi, de pregătirea *aderării la Uniunea Europeană*. Strategia și programele de creștere durabilă trebuie să cuprindă obiective care să permită îndeplinirea condițiilor de integrare în structurile europene. Aceasta impune ca obiectivele privitoare la producția de bunuri și servicii să țină seama de concurența de pe piața comunitară căreia trebuie să-i facă față produsele naționale. Totodată, orizontul PCE trebuie să-l depășească pe cel al strategiilor și programelor guvernamentale de integrare în UE, întrucât numai astfel se creează condiții ca avantajele integrării să fie valorificate și în folosul procesului de creștere durabilă în România.

Programul de aderare la UE cuprinde obiective ce concretizează cerințele integrării și care reprezintă angajamente ferme ale guvernului. Garanția îndeplinirii lor ar dobândi mai multă greutate dacă s-ar corela cu obiectivele strategiei de creștere durabilă, ceea ce presupune o evoluție simultană și paralelă a PCE cu cea de integrare europeană.

Putem afirma că România parcurge o tranziție internă, desfășurată pe trei aliniamente: liberalizare politică și economică, restructurare generală, cu un pivot puternic în privatizare și stabilizare macroeconomică, pe fondul microdinamizării economiei reale. Aceste procese transformatoriale sunt potențate de efortul de compatibilizare cu proiectul european, urmând logica aderării la Uniunea Europeană. Atât ceea ce presupune tranziția la economia de piață, cât și îndeplinirea condiționalităților de aderare la UE se înscriu în tendința generală a globalizării. Astfel, România urmează un traseu tranzițional care o aduce mai aproape de tendințele definite de lumea globală.

Intrarea țării în jocurile globale presupune finalizarea granică a tranziției interne și încheierea procesului de convergență cu proiectul european de economie și societate. Ambele ținte sunt vizibile, iar apropierea de ele, atât în privința tranziției la economia de piață, cât și în privința aderării la UE, marchează un orizont de timp relativ scurt. Desigur, ambele procese transformatoriale au parametri de performanță în judecarea lor, iar aceștia sunt interconectați. Fără o anumită consistență a tranziției economice și politice nici nu s-ar pune problema aderării la UE. Totodată, aceste procese transformatoriale sunt din aceeași clasă, finalitatea lor fiind aceeași, integrarea economiei în Uniunea Europeană și, ca parte organică a acesteia, în economia și societatea globală.

În același timp și în esență, *tranziția*, fie cea internă, fie cea externă (aderarea), ca și cea globală, *nu-și justifică legitimitatea și nu-și asigură aderența socială dacă nu are drept finalitate funcționalizarea trinomului creștere-dezvoltare-modernizare* (M. Dinu, 2004).

Până la urmă, orice tranziție se dovedește o cale de combinare și recombinație a resurselor pentru creștere și dezvoltare și de instituționalizare a unor standarde prin care să fie posibile intrarea și menținerea societății în modernitate. La limită și acum deja un adevăr, orice teorie a schimbării, deci și a tranziției postcomuniste, are relevanță operațională, ca și aderența socială doar dacă devine o nouă teorie a creșterii economice. Altfel spus, tranziția noastră

nu are cum să fie altceva decât o cale nouă de creștere economică, regăsită cât mai repede și cât mai consistent în dezvoltare și modernizare.

Proiectul contemporan de modernitate, declanșat pentru noi prin tranziția postcomunistă și continuat prin convergența cu modelul european de economie și societate, încearcă să instituie un mecanism universal de sincronicitate. Trebuie menționat că, deși atmosfera generală este marcată de liberalism economic, proiectul este favorizat de constructivism social și de inovare socială, dar de natură organică prin aderența sa globală.

Unul din *factorii potențatori ai ajungerii din urmă* este transferul tehnologic din țările cu economie avansată. În situația în care fundamentele macroeconomice sunt solide, s-a realizat stabilizarea financiară, iar instituțiile politice funcționează, un transfer tehnologic poate stimula creșterea economică. Acesta este un element vizibil al procesului de „catching-up”, cu atât mai mult cu cât productivitatea factorului muncă sau capital crește mai repede decât costurile acestora. Din punct de vedere structural, ar fi de dorit ca România să atragă o cotă cât mai mare din ISD din regiune, beneficiind astfel de un element important al creșterii economice: forța de muncă calificată.

Studiile de specialitate identifică diferite scenarii ale creșterii pe termen lung până în 2050. Există numeroase estimări ale evoluției economice a țărilor în tranziție în următorii ani, însă nu există prognoze ale unei posibile reduceri viitoare a ritmului de evoluție a PIB. În numai câteva cazuri izolate se prevăd reduceri ale producției, însă numai pentru perioade scurte de timp (cel mult un an). Aceste date ne arată un proces susținut de creștere economică. Unii autori au propus următoarea explicație: asistăm la parcurgerea de către fostele economii socialiste a unui proces de modificare a substanței ciclicității creșterii economice. Se face trecerea de la un sistem în care creșterea economică nu era absentă (aceasta era palpabilă și chiar semnificativă) la un sistem în care creșterea este autoîntreținută și va avea o „pozitivitate” susținută.

Rata convergenței reale este influențată de o serie de factori specifici țărilor respective, dar și de unii factori comuni, cum ar fi: persistența crizelor macroeconomice; investiții mari și investiții străine directe ridicate; un sector industrial eficient; un sector financiar dezvoltat; o guvernare corporativă eficientă etc.

Procesul de catching up este un proces îndelungat. Chiar dacă Programele de Preaderare ale țărilor candidate la integrarea în UE prevăd cifre optimiste privind nivelul creșterii economice, procesul de catching up rămâne unul complex.

Viitoarea politică de creștere economică a României trebuie privită prin prisma integrării în modelul european. În pofida unui ritm ridicat de creștere economică, România a înregistrat doar progrese reduse în ceea ce privește convergența reală cu nivelurile venitului pe locuitor din UE. Realizarea nivelurilor de venit și productivitate atinse în alte țări din Europa rămâne una din principalele provocări pentru România. În 2004, PIB-ul pe locuitor în standarde de putere de cumpărare a crescut ușor până la 29% din nivelul comunitar. Cele mai recente date disponibile arată că diferențele dintre regiuni în ceea ce privește venitul sunt în creștere.

În cazul României, este interesantă studiarea posibilității convergenței beta, care se referă la reducerea decalajelor

față de țările UE. Economiiștii sunt de acord că „ajungerea din urmă” necesită: rate înalte de economisire; îmbunătățirea pregătirii forței de muncă și a standardelor educaționale; creșterea competitivității exporturilor; coeziune socială și creșterea rapidă a productivității factorilor de producție (Dăianu și Vrânceanu, 2002).

Determinantele procesului de catching-up în cazul României le putem repartiza pe trei paliere:

(a) *Măsuri în domeniul instituțional:*

- stabilirea riguroasă a drepturilor de proprietate;
- consolidarea cadrului instituțional, pentru a evita o instituționalizare informală, generatoare de corupție (care conduce la privatizarea profiturilor și la socializarea pierderilor);
- investiții în educație și tehnologie, construirea de infrastructuri instituționale adecvate României și sprijinirea în primul rând a sectorului financiar și a celui de telecomunicații.

(b) *Dimensiunea guvernamentală:*

- restructurarea sistemului financiar public;
- redirecționarea transferurilor fiscale din sectoarele ineficiente către efortul de consolidare instituțională (inclusiv pentru modificări comportamentale și culturale);
- rezolvarea problemei cadrului legal;
- realizarea descentralizării guvernamentale, prin acordarea unei autonomii fiscale mai mari autorităților locale.

(c) *Politica veniturilor:*

- prevenirea polarizării de tip latino-american prin stimularea manifestării inițiativei private în regiunile mai puțin dezvoltate;
- inechitățile în venituri pot afecta eficacitatea reformelor structurale și instituționale.

Rezultatele economice indică faptul că faza creșterii economice a început în 2000. Noua formulare și implementare a politicilor macroeconomice din România a fost prezentată în cadrul Programului de guvernare pentru perioada 2001-2004, în concordanță cu orientările Strategiei de dezvoltare pe termen mediu, realizată în cooperare cu Comisia Europeană în martie 2000. Obiectivele și măsurile specifice politicilor au fost introduse în Programul Economic de Preaderare pentru România și prezentate Comisiei Europene în august 2001 și în Memorandumul de Politici convenit cu Fondul Monetar Internațional.

Una din prioritățile României este să realizeze o creștere economică durabilă ce i-ar permite să reducă diferența față de alte membre ale UE. Aceasta se poate numai dacă o serie de alte precondiții sunt îndeplinite – disciplina financiară, stabilizarea macroeconomică, dezvoltarea sistemului financiar și îmbunătățirea climatului de afaceri. Creșterea economică poate apărea fie din schimbări în productivitatea capitalului, a muncii, a tehnologiei sau a unei combinații a acestora.

Într-o economie incomplet restructurată și adaptată la cerințele Uniunii Europene, realizarea unei convergențe nominale poate afecta procesul de convergență reală (Dăianu și Vrânceanu, 2002):

- dat fiind faptul că România este o economie mică deschisă cu un nivel tehnologic și productivitate scăzute (în comparație cu țările din UE), transferul

tehnologiei și al capitalului ar trebui să ducă la creștere economică mai rapidă. Pe măsura intrării capitalurilor în economie, creșterea productivității va antrena mărirea salariilor și într-un final a prețurilor, conducând apoi la o *apreciere reală a cursului de schimb* al monedei naționale;

- în România, *dezinflația* din ultimii ani s-a realizat fără o pierdere (aparentă) de producție. Este nevoie atât de o abordare prudentă a dezinflației, cât și de o politică monetară credibilă pentru a evita un eșec masiv care s-a înregistrat în Cehia, Ungaria și Polonia atunci când băncile centrale din aceste țări și guvernele lor nu au putut evita tensiunile apărute la compensarea vitezei dezinflației cu ritmul lent al creșterii economice;
- apropierea aderării la UE va crește presiunea asupra bugetului național: aderarea la normele și standardele UE va necesita importante resurse bugetare și investiții publice în infrastructură, agricultură, protecția mediului și alte sectoare; România va trebui să cofinanțeze proiectele de dezvoltare ale UE; costuri suplimentare vor apărea din plata contribuțiilor la bugetul UE după aderare (aproximativ 800 milioane euro); un cost semnificativ la buget va fi reprezentat de costurile de finanțare a tranziției sistemului actual de pensii.

Ținând cont de acest lucru, devine absolut esențial ca volumul arieratelor să fie drastic redus cât mai curând posibil. Presiunea acestor costuri asupra bugetului ar fi prea greu de suportat.

O analiză a oportunităților și riscurilor procesului de creștere economică susținută în cazul României poate fi făcută prin studierea îndeplinirii criteriilor de aderare la Uniunea Europeană.

Criteriile de convergență nominală (anul 2005)

	Deficit bugetar	Datoria publică	Rata inflației	Dobânzi la titluri pe 10 ani	Stabilitatea cursului valutar	Criterii îndeplinite
Ținta	<-3%PIB	<60%PIB	<2,7%	<6,2%	Da	5
România	-0,5	24,8	8,9	6,4	Da	4

Sursa: Comisia Europeană, 2006.

Ținând cont de progresele înregistrate, Comisia se așteaptă ca România să continue aceste progrese, să îndeplinească criteriul economic și de adoptare a acquis-ului și să fie pregătită să devină Stat Membru în ianuarie 2007.

Este necesară o modificare de paradigmă în ceea ce privește procesul de creștere economică. Se trece de la mecanismul bazat pe teoria neoclasică a creșterii economice la noua teorie a creșterii economice.

Creșterea economică endogenă tratează modificarea tehnologiei ca pe o variabilă endogenă care răspunde la semnalele apărute pe piață. Difuzarea tehnologiei este de asemenea endogenă.

Investițiile în capitalul uman, educație, cercetare-dezvoltare etc. conferă externalități pozitive. Astfel, sporirea succesivă a investițiilor ar putea avea randamente crescătoare, adăugând cantități în creștere la producția totală.

Noua creștere economică are ca suport progresele în tehnologia informației și a comunicării și se conturează a fi forma actuală de existență și funcționare a economiei

Criteriul economic de aderare la UE (Raportul de țară al UE, 2005)

<p>România îndeplinește criteriul unei economii de piață funcționale</p>	<p>(+) Progrese în stabilizarea situației macroeconomice – stabilizarea macroeconomică trebuie protejată și consolidată. (+) Creștere economică – creșterea PIB = 4,3% în anul 2005. (+/-) Reducerea inflației, deși aceasta rămâne ridicată – 8,9% în 2005 și 6% în 2006. (+) Rata șomajului rămâne destul de mică – în medie de 5,3%. (+/-) Privatizările au fost accelerate în mod accentuat, dar procesul este încă nefinalizat, mai ales în domeniul utilităților publice. (-) Probleme substanțiale la nivel microeconomic – climatul afacerilor și corupția. Progrese substanțiale în funcționarea sistemului judiciar și al administrației publice ar contribui la îmbunătățirea climatului general al afacerilor.</p>
<p>Capacitatea de a face față presiunilor concurențiale și forțelor de piață din Uniune</p>	<p>(+) România trebuie: – să mențină mixul de politică prudentială; – să întărească disciplina financiară; – să asigure durabilitatea fiscală „O punere în practică hotărâtă a programului său de reforme structurale ar trebui să permită României să facă față presiunilor concurențiale și forțelor de piață din cadrul Uniunii.” (+/-) Creșterea rolului jucat de IMM-uri depinde de îmbunătățirea climatului afacerilor și de accesul mai ușor la finanțare. (+/-) Intervenția guvernului s-a redus în mod clar de-a lungul perioadei de raportare, dar intervențiile discriminatorii nu au dispărut în totalitate. (+) Economia României a devenit din ce în ce mai deschisă, UE fiind principalul ei partener comercial. (+) Integrarea comercială crescută a fost însoțită de o schimbare graduală a modelului comercial spre o creștere a activităților cu valoare adăugată mare.</p>

reale. În aprecierea acestora se pornește și de la aceea că relația dintre creșterea economică și mediul înconjurător s-a tensionat și acutizat treptat. O asemenea situație pune în pericol însăși creșterea economică și dezvoltarea viitoare a societății. În același timp are loc o polarizare socială extremă, susținută de decalaje educaționale și informaționale.

Capitalul înregistrează randamente crescătoare datorită: învățării din practică; difuzării cunoștințelor; ameliorării educației și formării profesionale și creșterii numărului de inovații tehnologice și a cheltuielilor de cercetare-dezvoltare care permit, de asemenea, realizarea unei creșteri economice susținute.

Conform abordărilor creșterii economice endogene, intervenția statului este justificabilă dacă determină

randamentele crescătoare de scară ale activităților economice și, în consecință, implică un proces de creștere economică. Această intervenție poate lua diferite forme: subvenționarea activităților generatoare de externalități pozitive; taxarea activităților care conduc la externalități negative; crearea mecanismelor de stimulare și de implementare a inovațiilor (brevete); dezvoltarea de proiecte în ceea ce privește infrastructura de transport; promovarea și susținerea investiției în educație (M. Dinu și alții, 2005).

Chiar dacă teoria neoclasică atribuie creșterea economică pe termen lung progresului tehnic, ea nu oferă explicații pentru determinanții economici ai progresului tehnic.

O comparație sugestivă putem face prin analiza următoarelor figuri:

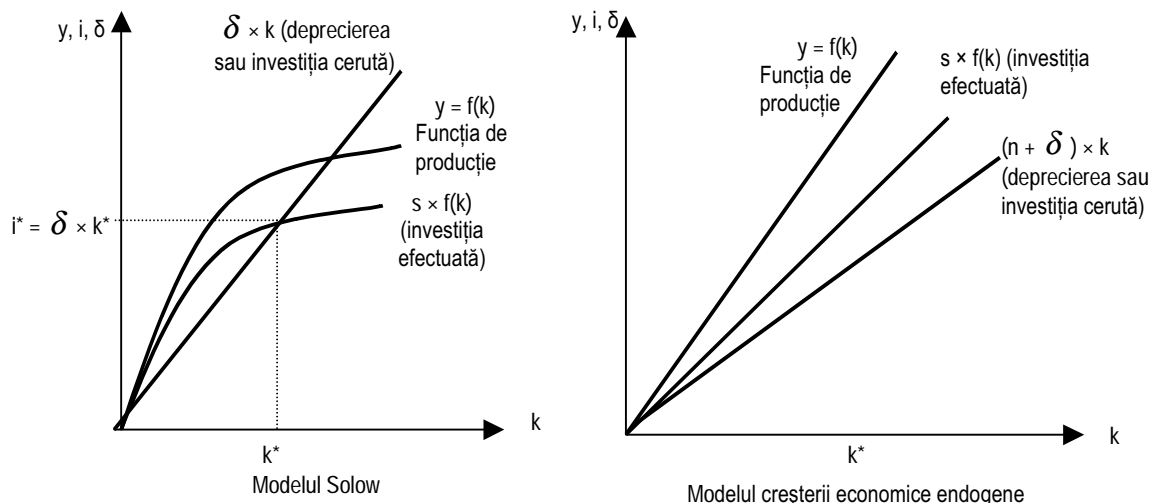

Figura 1. Modelul Solow și modelul creșterii endogene

Chiar în prezența unor randamente marginale descrescătoare ale factorilor, nu va exista un proces de convergență economică între economii. Aceasta deoarece țările mai dezvoltate sunt de asemenea și lideri ai tehnologiilor, iar cele mai puțin dezvoltate nu adoptă strategii de inovare în acest domeniu. Totuși, acestea pot

înregistra o creștere economică mai rapidă, dacă beneficiază de tehnologiile performante ale țărilor mai avansate, numai dacă au posibilitatea de a exploata acest avantaj. Ceea ce limitează capacitatea de difuzare a noilor tehnologii este capacitatea de absorbție a acestora și nu imposibilitatea de a accede la ele.

Pentru aceasta trebuie să dispună de o forță de muncă bine calificată și adaptabilă la cerințele noilor tehnologii, de infrastructura necesară și de o calitate ridicată a instituțiilor interne. În ceea ce le privește pe acestea, Douglas North consideră că procesul de creștere este datorat în mare parte generalizării drepturilor de proprietate care permit indivizilor să-și angajeze resursele în proiecte de investiții pe termen lung. Pentru Romer, dacă cercetătorii nu pot să-și recupereze costurile apariției ideilor, atunci cercetarea se oprește și astfel și creșterea economică.

Putem spune că motorul creșterii economice este inovația, indicat deja de modelul Solow și de modelele creșterii economice endogene, în general: creșterea încetează în condițiile în care nu se înregistrează progres tehnic. Antreprenorii inovează, iar pe măsură ce piața le recompensează invențiile, vor genera alte idei, conducând la un progres tehnologic continuu.

Pe aceste coordonate este construit modelul european de creștere economică, cu scopul său principal – realizarea unui consens conceptual, normativ și instituțional pentru promovarea creșterii economice susținute și a ocupării.

Politicile de creștere economică răspund formării economiilor de creștere – susținute de investiții masive în

tehnicele de vârf, asigurarea „ordinii economiei de piață” și intervenției guvernului prin mijloace adecvate pentru respectarea și, respectiv, restabilirea „regulilor jocului” unei economii de piață funcționale, performante.

Politicile de creștere economică în modelul european trebuie să se orienteze către: o stabilitate legislativă mai ridicată, instituții capabile să exercite guvernanta; micșorarea lag-urilor interne ale politicii fiscale (care și așa sunt mari); predictibilitate în reforma fiscală; un mediu concurențial stabil, predictibil; acordarea ajutoarelor de stat numai în concordanță cu legislația europeană în domeniu; stimularea economiilor și investițiilor interne; strategii coerente de atragere a investițiilor străine directe; creșterea mobilității forței de muncă prin conceperea unui Cod al Muncii nemarcat de prevalențe ideologice și care să admită flexibilitatea pieței muncii și să genereze responsabilizarea actorilor economici; stabilirea riguroasă a drepturilor de proprietate; reducerea costurilor de tranzacție; utilizarea taxelor și subvențiilor pentru a elimina efectele externalităților negative; un proces eficient de restructurare și privatizare, însoțit de stimularea aplicării politicilor industriale active; intrarea și ieșirea liberă pe/de pe piață a agenților economici (mai ales liberalizarea ieșirilor din sistem).

Bibliografie

- Aiginger, K., *The Economic Agenda: a View from Europe*, WIFO Working paper, octombrie, 2003
- Angelescu, C., Stănescu, I. (2001), *Politici agricole*, Colecția Prelegeri, Editura Economică, București
- Angelescu, C., Stănescu, I. (2004), *Politici de creștere economică*, Editura Economică, București
- Angelescu, C., Stănescu, I. (2005), *Politici economice. Politici sectoriale*, Editura Economică, București
- Dăianu, D., Vrânceanu, R. (2002), *România și Uniunea Europeană: Inflație, balanță de plăți și cont curent*, Editura Polirom
- Grosu, T., Socol, C. (2003), *Economia României. Integrarea în Uniunea Europeană. Bătălia pentru tendință*, Editura Economică, București
- Lenain, P. (2002), *FMI*, Editura CNI Coresi, București
- Lipsey, R., Chrystal, A. (2002), *Principiile economiei*, Editura Economică, București
- Marin, D. (2003), *Economia României – Întreprinderile mici și mijlocii – cu ce ne integrăm?*, Editura Economică, București
- Marin, D. (2004), *Globalizarea și aproximările ei*, Editura Economică, București
- Marin, D., Socol, C., Marinaș, M. (2004), *Economie europeană*, Editura Economică, București
- Marin, D., Socol, C., Marinaș, M. (2005), *Mecanisme de convergență și coeziune*, Editura Economică, București
- Pelkmans, J., *European Integration Methods and Economic Analysis*, Pearson Education Limited, iulie 2001
- Sala-i-Martin, X. (1996), „The Classical Approach to Convergence Analysis”, *The Economic Journal*, Vol. 106, No. 437, pp. 1019-1036,
- Sapir, A. (2003), *An Agenda for a Growing Europe*, European Commission, Brussels
- Socol, C. (2004), *Opțiunile de politică agricolă și dezvoltare durabilă a agriculturii*, Editura Economică, București
- Weder, B., *Institutional reform in transition economies: How far have they come?*, IMF, august 2001
- Comisia Europeană, *Troisième rapport sur la cohésion économique et sociale*, februarie 2004
- Comisia Europeană, *www.europa.eu.int, Real convergence in candidate countries – Past performance and scenarios in the pre-accession economic programmes*, Brussel, 16 noiembrie, 2001
- Guvernul României, *Programul Economic de Preaderare*, București, 2004
- Guvernul României, *Programul Național de Aderare a României*, București, 2003
- **** *Institutions et croissance. Les chances d'un modèle économique européen*, Bibliothèque Albin Michel – Economie, Paris, 2001
- **** *Politique budgétaire de l'Union Européenne*, 2002 www.europa.admin.ch